

Резюме. У статті висвітлено проблеми дослідження інтеграції та дезінтеграції психіки у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. **Ключові слова:** дезінтеграція, інтеграція, суперечності, цілісність психіки.

Резюме. В статье представлена проблема исследования интеграции и дезинтеграции психики в зарубежной и отечественной литературе. **Ключевые слова:** дезинтеграция, интеграция, противоречия, целостность психики.

© 2012

О. В. Педченко, І. В. Калашник (м. Черкаси)

ВИЯВ ІНТЕГРАЦІЙНО-ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕЛІГІЙНІЙ ВІРІ

Постановка проблеми. Підвищення рівня професійної діяльності психолога-практика вимагає уваги науковців до засобів, пізнання механізмів психіки суб'єкта, що впливають і визначають її активність. До таких механізмів перш за все відносяться процеси інтеграції та дезінтеграції, які самі по собі індиферентними по відношенню до семантики психічних процесів. Процеси інтеграції та дезінтеграції знаходять вияв у життєдіяльності особистості зокрема у світосприйнятті суб'єкта його віруваннях, діяльності тощо.

Метою статті є аналіз інтеграційно-дезінтеграційних процесів в контексті релігійної вири

Аналіз наукових досліджень. Проблема інтеграції та дезінтеграції в контексті релігійної віри представлено в роботах: М. О. Бердяєв [2], О. Кернберга [6], Дж. Макдугала [див. 2], Є. Ноймана [8], В. Ранка [10], З. Фрейда, [12], Е. Фромма [13], К.Г. Юнга [14] та ін. та окреслена як механізми, що лежать в основі внутрішньої суперечності психіки, та є однією з особливостей взаємозв'язків між сферою свідомого та несвідомого.

Поняття інтеграції вперше застосовано К.Г. Юнгом, для розкриття процесу індивідуалізації, розвитку та становлення особистості. Дослідник стверджував, що інтеграція несвідомих змістів із свідомістю є основним завданням аналітичної психології. Інтеграція розуміється К. Юнгом як процес за допомогою якого окремі дезінтегровані частини з'єднуються в єдине ціле. На особистісному рівні інтеграція являє собою стан узгодженості всіх складових елементів, риси та якостей особистості. Механізм інтеграції нерозривно пов'язаний з дезінтеграцією яка представляє зворотній рух та задає певною мірою, поштовх інтеграційним процесам [5]. Дезінтеграційні процеси лежать в основі внутрішньої суперечності психіки, зумовлюючи порушення особистісної гармонії у бік деструктивних тенденцій.

Інтеграційно-дезінтеграційні процеси лежать в основі внутрішньої суперечності психіки та знаходять вияв у релігійній вірі зазначає К. Юнг. Він наголошував, що психіка індивіда полярна і кожному полюсу властивий антиполюс. Така полярність виявляється на рівні свідомого та несвідомого, К. Юнг пише: «Створюється враження, що одна особистість керує свідомим боком життя, а інша – несвідомим, про який перша нічого не знає але яка є помітною для оточення. Людина живе і не знає, що робить права рука, а що ліва. Якщо свідоме та несвідоме різко розділені виникає дезінтеграція» [5, 122]. Полюси цих протилежностей знаходяться у гармонії але їх співжиття унеможлиблюється коли один з двох (полюсів) переважає над іншим. Така дисонія зумовлює втрату внутрішньої гармонії.

Згідно з твердженням К. Юнга, муки та страждання, які переживає суб'єкт, сприймаються віруючими як вияв найвищої відданості богу, вони є еталоном людського життя. Дослідник пише: "Символ християнського розп'яття виражає вічні істини та торттури, виступає еталоном людського життя. Тому особистість, яка прагне єднання з богом, у будь-якому випадку зустрінеться з перепонами, що, перш за все, будуть знаходитися в ній самій, у її тіні, індивідуальній реальності, колективному несвідомому" [14, с. 287]. Для релігії є характерною готовність до страждань як єдино можливого шляху зняття тягаря провини за власну гріховність. Віруючий єднається з богом через переживання страждань, мук, що піднімає його до "рангу" високості, мужності. Тим самим людина перетворює власне життя на страждання. Мученик, аскет піддає своє тіло різноманітним тортурам (посту, фізичним знущанням), присвячує життя дотриманню різних заборон для отримання прощення бога та вічного життя в раю.

К.Юнг зазначає, що через символи психіка намагається інтегрувати протилежності. У давнину такими засобами інтеграції були божественні символи з якими відбувалась ідентифікація (Богом сонця, духами Землі та ін) [14], тобто релігійність особи може виступати інтегративним фактором. Віра у надприродне дозволяє нівелювати страх смерті, почуття провини, агресивні тенденції, потребу у емоційної близькості тощо. Наведені нижче психомалюнки (рис. 1. Моя мрія, рис. 2. Мета мого життя, рис. 3. Я серед людей) презентують тенденцію єднання авторів з вищою сутністю Богом. Образ Бога представлено у людській подобі де він уособлює мудрість, страждання, осяяння, обраність. На рис. 1. Моя мрія протагоніст представила дві частини себе в образах молодої та жінки в похилому віці як знаходяться одна навпроти іншої. Образ бога символізує єднання цих двох

протилежностей. Автор малюнку наголошує, що бог об'єднує її дві частини де молода дівчина символізує страх смерті, старіння, грішність, легковажність а стара жінка – прийняття смерті, каяття, мудрість. За словами автора, віра в бога дозволила отримати внутрішню гармонію через вічне життя, спасіння, зняття провини через каяття, мудрість тощо.

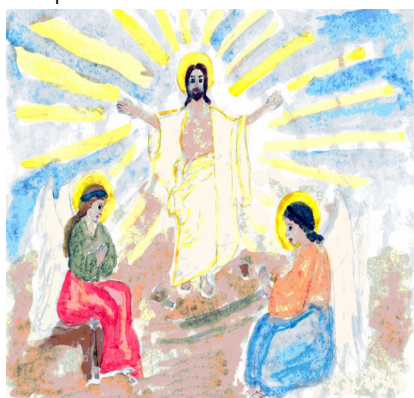

Рис. 1. Моя мрія

Рис. 2. Мета мого життя

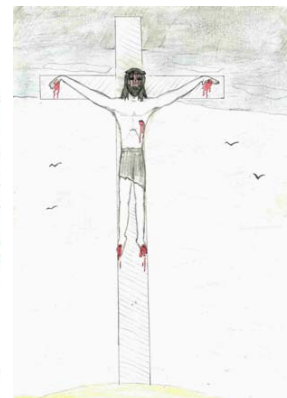

Рис. 3. Я серед людей

На рис. 2. Мета мого життя автор зобразив себе у вигляді образу Будди який дозволив отримати внутрішній спокій. Автор стверджує що таку гармонію «дарувала» віра у вищу сутність де нівелюються соціальні та матеріальні цінності а є тільки духовність. Малюнок рис. 3. Я серед людей демонструє відданість автора богу через страждання. Автор зазначає, що подібно до бога буде страждати за людей та допомагати їм. Розп'яття за твердженням автора символізує гармонію, покарання за гріхи та отримання вічного життя через страждання. Таким чином механізми інтеграції та дезінтеграції пов'язані з механізмом ідентифікації яка забезпечує єднання суб'єкта з вищою сутністю, що виступає заміщенням лібідних об'єктів.

Механізми дезінтеграції виявляється в архетипній символіці у вигляді символів розбитого, зруйнованого, злого тощо. Інтеграцію символізують образи у вигляді хреста, уробороса, що виражає єдність протиріч. К. Юнг наголошує чим більше перевалювання в протиріччях соціальної спрямованості особи тим «могутніша тінь», тобто витіснена частина переживань особистості, що й зумовлює виникнення деструкцій психіки. Витіснений зміст психіки суб'єкта в аналітичній психології символізує архетип Тіні, що окреслює несвідомі бажання, несумісні із соціальними стандартами, це нижчий рівень свідомості. Архетип тіні уособлює темний бік «Я» для якого характерна аморальність, негативізм він представлений через образи чорта, підземелля, темряви, зла. Сутністю архетипу тіні є протистояння життю та світлу.

Шлях інтеграції суперечностей в аналітичній психології представлений через переживання особою страждань які дозволять усвідомити наявність протиріч. К.Юнг пише: «Досвід визнання таких протилежностей вимагає від суб'єкта того, що монахи називають примиренням тобто подолання страху перед неусвідомленою тінню»... Така інтеграція є «хресною ходою» тобто можлива через переживання страждань, що дозволяють усвідомити існування іншого темного боку життя» [14, 211]. Усвідомлення темної сторони дозволяє особі наблизитися до самого себе інтегрувати в собі протиріччя. Зустріч особи із несвідомим є задачею процесу інтеграції, К. Юнг наголошує: «за всією темною грою людської долі проявляється прихований зміст, що відповідає вищому пізнанню законів життя. Навіть те, що здавалося випадковістю, втрачає хаотичність та вказує на глибинний зміст. Чим більше він пізнаний тим скоріше суб'єкт втрачає сліпе прагнення» [14, 111]. Тому будь який психотерапевтичний процес повинен бути спрямований на інтеграцію дезінтегрованого стану. К. Юнг описує процес інтеграції через слова біблій: "Вовк буде жити разом з ягням, барс разом з вівцею, теля, молодий лев і віл будуть разом та мале дитя їх буде водити» [14, 112] чим намагався вказати, що не завжди боротьба з інстинктами дозволяє звільнитися від них, а співжиття з ними може слугувати витокком енергії.

Образ Бога за З. Фрейдом виконує інтегративну функцію. Така функція виявляється у: нейтралізації страху перед силами природи, перед смертю, винагороджує за спричинені соціумом страждання. Поєднання усіх божественних властивостей у одному образі Бога (безмежної любові, прийняття, єднання з віруючими) породжує виникнення відчуття інтимності, стосунків з богом та іншими людьми, що обумовлює регресію індивіда на інфантильний рівень розвитку, а саме: "... якщо для божественного батька, люди зробили так багато, їм хочеться отримати в заміні винагороду, а саме стати його єдиним улюбленим дитям" [12, 106.] Релігійна віра базується на інфантильному досвіді, це є повторення дитячого періоду переживання страху покарання, відторгнення батьками, та водночас боязкість могутності оточуючого світу. Релігія залежна від філогенетичного розвитку, зазначає дослідник, у несвідомому, людина несе тягар переживань своїх предків [12]

Інтегративна функція спостерігається в ритуалах, молитвах, де віруючий, за твердженням С. Грофа [4], Дж. Фрезера [11], намагається втрутитися у хід власного життя, а відтак і історії. Дж. Фрезер зазначає, що багатьом

культурам примітивних народів притаманне ритуальне самокатування як звільнення від страху смерті. Дотримуючись виконання ритуалів, віруючий "оберігає" себе від хвороб, смерті та "забезпечує райське життя" померлим родичам. Автор зазначив, що багатьом туземним культурам притаманне уявлення, що від смерті можна "сховатися", але для цього необхідно здійснювати ритуали жертвопринесення богам або мертвим, які гніваються. Такі ритуали вимагають кровопролиття, проходження через тортури, що позбавляє від страху смерті. Для ритуальних обрядів характерні стереотипізація та механічність дій. Так, бажаючи оточенню хвороб, смерті, туземець може встромлювати цвяхи, спалювати зображення ворога, вважаючи, що навіює на нього прокляття [11]. Віруючий символічно омертвляє ворога, що знижує тривогу та страх перед смертю. З метою забезпечення прихильності померлих родичів віруючий приносить у жертву тварин чи завдає собі фізичних ушкоджень, тим самим відволікаючи нещастя та гнів померлих [11]. Установлюючи "зв'язок із померлим" через виконання ритуалу чи жертвопринесення, суб'єкт знімає із себе відчуття провини, гріховності, а відтак і знижує страх за власне життя. С. Гроф твердить, що проблема життя та смерті відображається в ритуальних жертвопринесеннях через тортури, душевні страждання, які викликають "глибокі переживання смерті, що призводить не тільки до відчуття скінченності фізичного існування, а й до розуміння вічної духовної сутності людської свідомості" [4, 16]. Таке символічне омертвіння дозволяє здійснити підготовку до фізичної смерті як трансформації душі, адже віруючий символічно помирає.

М. О. Бердяєв [1], О. Кернберг [6], Е. Фромм [13] стверджують, що релігія перетворює віруючого на раба, імпотуючи його особистість, – він діє механічно, покладаючись на вищу істоту і втрачаючи власну індивідуальність. М. О. Бердяєва наголошує, що церква, яка є непогрішною та святою, через залякування, страх смерті перетворює індивіда на раба, підпорядковуючи його життя богам. Такий феномен дослідник пояснює тим, що людині властиво перетворювати любов до бога на рабство [1], "перевертати" лібідо на мортідо (вбивати, калічити, нищити). Суб'єкт перетворюється на "автомат", для якого характерна ретуалізація, автоматизація, програмованість дій, що є виявом психологічного омертвіння особистості. В. Райх твердить, що віра накладає заборони на реалізацію потреб суб'єкта, і він змушений капсулювати свої бажання [див, 9]. Віруючий омертвляє свої потреби та природні потяги, підміняючи їх нав'язаними цінностями, тим самим омертвляючи власну індивідуальність.

Проблема інтеграції та дезінтеграції представлена у роботах Є. Ноймана. Дослідник стверджував, щоб здійснювати інтеграцію несвідомого із свідомим суб'єкт повинен навчитися мислити в формі антиномій адже кожна істина має свою протилежність. Структура психіки особистості є за своєю природою цілісною але водночас суперечливою, що зумовлюють процеси інтеграції та дезінтеграції. Процес інтеграції призводить до формування особистісної структури, що здатна зберігати власну цілісність в умовах конфлікту між протилежностями та перевалювання однієї суперечності над іншою. Так дослідник стверджує життя і всі конструктивні тенденції є благом дезінтеграція, деструкція навпаки продукуються смертю, злом. Є. Нойман твердить, що ці процеси є нерозривно пов'язаними але «ми не можемо стверджувати, що процеси інтеграції перевалюють, що характерне для будь якої живої матерії» [8, 25]. Суб'єкт який не усвідомлює та неприймає існування темного боку нездатен на творчість. Є. Нойман стверджує життя та творчість можливі при наявності полярностей та прийняття існування зла, провини, гріху тощо. Така цілісність існує за рахунок напруги між протилежностями які поєднуються в ній, що складає єдність на вищому рівні.

Ряд церковних, громадських діячів, філософів, психологів, зокрема П. Гольбах [3], О. І. Климишин [див. 9], О. І. Клізовський [див. 3], А. Кураєв (див. 9), П. М. Осіпов [див. 9] наголошують, на важливості гармонізації внутрішнього світу служителя церкви, на вирішенні особистісних проблем. Лише за цієї умови він зможе надати істинну допомогу людині, що звернулася до Бога, а не буде використовувати своє положення задля задоволення власних потреб (у владі, відчутті сили, могутності й таке інше). Поєднання інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій у релігійній вірі випукло представлено у висловлюванні В. В. Зеньковського, який підкреслює важливість відчуття власної грішності у контексті енергетичного підживлення: «Вражаюча сила прощення гріхів містить у собі таку дієвість, що звідси не раз виростало переконання у цінності гріха, звільнення від якого благотворно впливає на душу. Рівне, добродійне життя здається сумним та тьмяним; усвідомлення ж гріха, яке обпалює душу в момент розкаяння, радість прощення гріха – це запалює душу новою енергією та натхненням» (цит. за: [див. 9, 228]). Звертає увагу на суперечливе підґрунтя вчинків віруючих людей У. Джемс [див. 7]. Науковець підкреслює, що люди, які погоджуються на страждання та муки заради «божого слави» ідуть на це з переконанням, що їх вчинок буде «зарахований» і що вони матимуть із цього більше користі у майбутньому вічному житті, аніж якби вони взагалі не зазнали мук [див. 7, 205].

Поєднання у релігійній вірі інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій ілюструють цитати із пропагандистської та проповідницької літератури різноманітних церковних організацій, у яких майбутнє «щасливе життя» оголошується можливим лише за умови відмови від чогось (минулого життя, інтересів, прагнень, відмови від самого життя, близьких людей, що мають інакші переконання, тощо). У зверненні до служителів Церкви Христової постулюється: «Краще без ока чи без ноги бути у Царстві Божому, аніж зберегти усі члени для геєни

вогняної» (цит. за: [9, 13]); особи, що вступають до релігійної організації «Десне братство» промовляють наступну клятву: «Обіцяю встановлювати новозавітне всесвітнє братське царство, розповсюджувати заклик до безсмертя Якщо за це повстане на мене сатана, то я готовий піти на мученицьку смерть» (цит. за: [9, 17]); у проповідях діячів СЄХБ наголошується: «не забувайте, що головним є не горизонтальне (по відношенню до людини та суспільства), а вертикальне (по відношенню до Бога) служіння» (цит. за: [9, 38]) та «Земне громадянство є тимчасовим, а небесне – вічним. У світлі цього наше життя під сонцем є не що інше як підготовка до життя вічного» (цит. за: [9, 71]).

Серед релігійних діячів, навіть у межах однієї конфесії, не має згоди у питанні важливості земного життя. Нарівні із думкою, що «життя на землі лише перехідний етап, сходінка на шляху до вічного життя після смерті, тому не є важливим», існує й інша думка: «Вічного життя гідні лише ті, хто навчився цінувати, любити та берегти своє земне життя. Христос ніколи не навчав тому, щоб Його послідовники ізолювали себе від оточуючого суспільства, а потім із свого вузького замкненого кола спостерігали за світом із осудом та критикою його» (цит. за: [9, 38]). «Віруючі батьки не можуть не передати дітям своє знання про Бога, але при цьому вони не повинні нав'язувати дітям свою віру ... Не слід відривати дітей від оточуючого середовища, адже їм доведеться жити і зіштовхуватися із дійсністю. У школі діти християнина не повинні почувати себе немов чужі, а нарівні із іншими вести суспільну роботу та приймати участь у всіх заходах. Не потрібно робити із дітей відчужених від світу та замкнутих аскетів» (цит. за: [9, 129]). «Немає ніякої необхідності відправлятися у духовний світ, щоб пізнати рай чи пекло. Ми створюємо наші власні рай чи пекло прямо тут, на Землі. Царство небесне може побудувати лише сама людина і лише на Землі. Воно не повинно бути уявним, а здійснитися може лише тоді, коли людина розв'яже всі свої проблеми реалістичним шляхом» (цит. за: [9, 226]) В. П. Москалець зазначає, що перехід від душевного страждання до почуття радісного звільнення від страждань притаманне кожній релігії. Дослідник пише: "Ключовим моментом динаміки емоційних процесів у психіці віруючих є трансформація – перетворення негативно забарвлених гнітючих емоційних станів на позитивно забарвлені" [7, 77]. Означені вище відчуття притаманні релігійному екстазу та трансу, під час якого, за П. Б. Ганнушкіним, віруючий духовно єднається з богом. Для релігійного екстазу характерне переживання високого блаженства та відчуття віруючим єдності "Я" з вищою істотою [2]. Представлені вище вислови дають підстави стверджувати, що посилення інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій у віруючого чи навпаки, послаблення їх може залежати від тих позицій на яких стоїть особа, що виконує функції священика (проповідника, пастора).

Висновки. Таким чином з'ясовано, що процесі інтеграції та дезінтеграції лежать в основі внутрішньої суперечності психіки та знаходять вияв у релігійній вірі. Механізми інтеграції та дезінтеграції знаходять вираження в архетипній релігійній символіці де набувають змістовно індивідуальної вираженості. Перевалювання у інтеграційних процесах дезінтеграції є наслідком соціалізації особи яка зумовлює табування, а з тим і витіснення лібідних почуттів, що задає деструктивну спрямованість психіки. Об'єктивація та усвідомлення суб'єктом глибинних витоків особистісної проблеми сприяє послабленню гостроти суперечливих тенденцій його психіки. Завдяки цьому оптимізуються стосунки з оточуючими, відбувається гармонізація внутрішнього світу, емоційного стану. Глибинна психокорекція об'єктивує факти несвідомого «використання» віри суб'єктом задля підживлення відчуття обраності, сили та нівелювання відчуття меншовартості через підняття над реальністю та відчуття єднання із Богом. Усвідомлення деструктивних тенденцій відкриває перспективи їх корекції та послаблення, що сприяє розвитку конструктивних форм віри особи в єдності з показниками зрілості, осмисленості вчинків, особистісної гармонізації на реалістичних засадах

Література

1. Бердяев Н. А. Философия свободного духа. – М.: Республика, 1994. – 480 с.
2. Ганнушкин П. Б. Избранные труды по психиатрии. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 416с.
3. Гольбах П. Система природы // Избранные произведения: в 2-х т. Т. 1. – М., 1963. – С. 59 – 67.
4. Гроф С. Человек перед лицом смерти / С. Гроф, Д. Хелифакс / Пер. с англ. А. Неклесса. – М.: ООО Издательство АТС, 2003. – 239
5. Грюн А. Раздирание от раздвоения к целостности. : пер. с англ.- М.: Фазенда – Дом надежды, 2003 – 358с.
6. Кернберг О. Ф. Агрессия при расстройствах личности и перверсиях / Пер. с англ. А. Ф. Ускова. – М.: Независимая фирма "Класс", 1998. – 368 с.
7. Москалець В. П. Психологія релігії: Посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 240 с.
8. Нойманн Э. Глубинная психология и новая этика. Человек мистический / Пер. В. М. Донец. Научн. ред и послесл. В. В. Зеленский – СПб.: Академический проект. 1999 — 206 с.
9. Психология зависимости: Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. – М.: Харвест, 2004. – 592 с.
10. Ранк О. Миф о рождении героя. – М., 1997. – С. 117 – 132.
11. Фрезер Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Пер. с англ. – М.: АСТ, 1998. – 784 с
12. Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии. – СПб.: Алатаейя, 1997. – 222 с.

13. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – Мн.: ООО Попурри, 1999. – 624 с.
14. Юнг К.Г. Архетип и символ. М., 1991. – 304

Резюме. Стаття посвящена аналізу проявлення інтеграційно-дезінтеграційних процесів в релігійній вері. Вниманню акцентується на інтеграційному аспекті релігійності і особливостях проявлення в архетипній символіці. Утверджується, що усвідомлення деструктивних тенденцій суб'єктом відкриває перспективи психокорекції і ослаблення, що сприяє розвитку конструктивних форм вери.

Ключевые слова: інтеграція, дезінтеграція, релігія, архетипна символіка, психокорекція.

Резюме. Стаття присвячена аналізу виявів інтеграційно-дезінтеграційних процесів в релігійній вірі. Увага акцентується на інтеграційному аспекті релігійності і особливостях її прояву в архетипній символіці. Стверджується, що усвідомлення деструктивних тенденцій суб'єктом відкриває перспективи їх психокорекції і ослаблення, що сприяє розвитку конструктивних форм віри.

Ключові слова: інтеграція, дезінтеграція, релігія, архетипна символіка, психокорекція.

© 2012

С. О. Ставицька (м. Київ)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Один з фундаторів сучасних теоретико-методологічних підходів до дослідження психічних явищ Г. П. Щедровицький зазначає, що саме методологія виконує рефлексивну функцію стосовно двох аспектів розвитку психології: практичної роботи, здійснюваної в конкретній життєвій ситуації, і різних наукових знань – фундаментальних, теоретичних, прикладних, які абстрактно містяться у наукових предметах. Основне призначення методології: оснастити будь-який мислительно-діяльнісний процес відповідними засобами теоретичного й практичного аналізу проблеми дослідження [12].

Аналіз наукових досліджень. Проблема духовної самосвідомості є новою та практично не розробленою в сучасній психологічній науці, тому, нам нелегко було визначитися з методологічним та методичним інструментарієм її дослідження. Найбільш близькою до нашого методологічного розуміння цієї проблеми є суб'єктна парадигма, представлена у вітчизняній психології теоретико-методологічними дослідженнями В. О. Татенка; суб'єктно-вчинковий підхід В. А. Роменця; особистісно-зорієнтований підхід до розвитку духовно-моральної самосвідомості І. Д. Бежа; генетико-моделюючий метод дослідження С. Д. Максименка, психотерапевтичний розвивально-корекційний підхід до розвитку особистості Т. М. Титаренко та ін. Також, ми спираємося на екзистенційно-феноменологічний підхід, на основі якого, розглядаємо духовну самосвідомість як цілісне інтегративне і, разом з тим, динамічне утворення в психічному розвитку людини, що поєднує в собі високорозвинені види фізичної, психічної та соціокультурної самосвідомості, а також наступні її структурні компоненти: пізнавально-когнітивний, емоційно-почуттєвий; поведінково-діяльнісний та мотиваційно-вольовий. Частково нами враховано положення "інтегральної психології", представлені в роботах К. Уїлбера та напрацювання християнської психології (Б. С. Братусь, Т. І. Флоренська).

Як зазначає В. О. Татенко у психології як системі знань про душу (чи як науці про психічне) розроблено чимало парадигм, аналізуючи які, можна певним чином наблизитись до розуміння суперечливої логіки її історичного поступу, визначитись у теперішніх її пріоритетах і уявити перспективи подальшого розвитку. Суб'єктна парадигма концентрує науковий інтерес до людського життя зсередини детермінованого процесу, як авторського здійснення людиною сутнісного проекту свого індивідуального буття. Саме через категорію суб'єкта встановлюється сутнісний зв'язок між категоріями „індивід“, „особистість“, „індивідуальність“, „Я“ тощо. Завдяки суб'єктній інтерпретації цих феноменів стає зрозумілішою внутрішня логіка їх становлення і розвитку. Якщо поняття „суб'єктність“ несе в собі, з одного боку, наукове знання про цілісний онтопсихологічний проект буття людини, а з іншого – фіксує такі сутнісні ознаки її активності, як суб'єктивність, автономність, самодетермінованість, спонтанність, інтегративність, креативність, орієнтує в напрямі пошуку внутрішніх джерел і рушійних сил її розвитку, підкреслює її авторське право, спроможність починати причинний ряд із самої себе і нести персональну відповідальність за скоєне, то поняття „вчинковість“ позначає ціннісно-смысловий, індивідуально-неповторний, культурно-особистісний і, власне, душевно-духовний вектори суб'єктної активності людини в їх сутнісному вимірі.

Отже, з'являється реальна можливість поєднати в межах означеної суб'єктно-вчинкової парадигмальної моделі глибинну (психоаналітичну і вершинну (гуманістичну), біхевіорально-рефлексологічну і феноменологічно-екзистенціальну парадигми, збагатити діяльнісний підхід змістовими характеристиками психічного [10, с.3 – 13]. Це й намагалися ми зробити у своєму дослідженні.